

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABINING O'QUV JARAYONIDA MUSIQA TINGLASHNING AHAMIYATI

A.X. Trigulova

pedagogika fanlari nomzodi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7899694>

Annotatsiya: maqolada maktab o'quvchilarining musiqiy madaniyatini tarbiyalash asosi sifatida musiqa tinglashni rivojlantirish muammosi ko'rib chiqiladi, estetik idrok muammosi alohida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: musiqani idrok etish, musiqa tinglash, musiqiy va estetik idrok, maktab o'quvchilarining musiqiy rivojlanishi.

Musiqiy va pedagogik adabiyotlarda biz musiqa tinglashni maktab o'quv dasturidagi asar bilan tanishish deb bilamiz, bu musiqiy asarning mazmunini, uning majoziy sohasini hissiy munosabat va tushunishni o'z ichiga oladi. Murakkab shartli refleks aloqalarini o'z ichiga olgan musiqani idrok etish muammosi juda qiyin muammodir. Bu o'quvchining asab tizimining xususiyatlari bilan bog'liq va unda sezgi organlari ishtirok etadi. Shuning uchun biz idrokning individual tabiati va uning talabaning shaxsiy tajribasi bilan bog'liqligi haqida gapiramiz. Estetik idrok haqida gapirganda, biz maktab o'quvchilarining musiqiy tovushning go'zalligini, uning shaklini, musiqiy asar tarkibidagi fojiali va kulgili elementlarni his qilish va farqlash qobiliyatini ta'kidlaymiz. Taniqli psixolog B.M. Teplov estetik idrokda bilimning hissiy tomonini ajratib turadi.

Biz har qanday musiqa tinglashni musiqiy va estetik idrok deb hisoblamaymiz. Bu bastakor tomonidan tegishli davrda va tegishli uslubda yozilgan voqelikning badiiy namoyishi sifatida musiqa asarining mazmunini eshitish va shunga mos ravishda boshdan kechirish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Maktab o'quvchilari har qanday musiqiy asarning ichki dramaturgiyasini tushunish jarayoniga to'g'ri yo'naltirilishi, bilim va tegishli tajriba olish uchun musiqa tarkibiga kirib borishi kerak.

Musiqiy idrok haqida gapirganda, biz maktab o'quvchilarining afzalliklari, musiqiy qiziqishlarini belgilaydigan musiqiy didni shakllantirish muammosini albatta yodda tutishimiz kerak. Yaxshi did ma'lum bir qiymatga ega bo'lgan jahon musiqiy adabiyoti bilan ajralib turadigan yuqori badiiy asarlar bilan belgilanadi. Rivojlanmagan ta'm past darajadagi musiqa sevimli mashg'ulotlari bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Yaxshi musiqiy didga ega bo'lgan o'quvchi xursand bo'lishi, jahon klassik musiqa fondiga kiritilgan asarlardan zavqlanishi mumkin. Shuningdek, talaba estetik ahamiyatga ega bo'lmagan asarni to'g'ri tushunishi mumkin.

Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining musiqiy madaniyati va musiqiy didining rivojlanish darajasi umumta'lim maktablari uchun "musiqa" dasturida taqdim etilgan musiqiy klassikalarni mazmunli idrok etish bilan belgilanadi. Ushbu dasturga o'zbek, rus va xorijiy musiqiy kompozitorlik asarlari namunalari bilan taqdim etilgan bolalar va jiddiy klassik san'atning eng yaxshi repertuari kiritilgan. Dastur maktab o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, shuningdek, keyingi rivojlanish istiqbollari hisobga olgan holda musiqani uyushgan idrok etishga qaratilgan maktab o'quvchilarini musiqiy tayyorlashning yaxlit tizimini ta'minlaydi. Oddiy, kundalik hayotda bunday tizimli va yaxlitlik

o'quv jarayonida vositachi rolini o'ynaydigan tajribali o'qituvchining ishtirokisiz mumkin emas.

Dasturda qanday ko'rsatilganligini ko'rib chiqing. Motsart, Betxoven, Grig, Shopin, Chaykovskiy, Mussorgskiy asarlari bilan taqdim etilgan jahon musiqa madaniyati klassiklari ijodi bilan boshlang'ich maktabda o'quvchilar idrokning yoshga bog'liq xususiyatlari bilan bog'liq ma'lum bir tizimda tanishadilar. Shunday qilib, Betxoven musiqasi bilan talabalar "quvnoq, qayg'uli" spektakli bilan tanishadilar, bu bolalikdan ikkinchi sinf o'quvchilariga tanish bo'lgan ushbu ikki kayfiyatni bolalarning bevosita idrok etishini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, uchinchi sinfda o'quvchilar "Marmot" qo'shig'i bilan tanishadilar, bu ham ushbu oddiy qo'shiqni ijro eta oladigan va idrok eta oladigan yosh o'quvchining dunyoqarashi bilan bog'liq. Va keyinchalik, o'rta maktabda, "simfonik musiqa", "simfonik orkestr asboblari" bo'limlarida bastakorning tegishli dramaturgiya va majoziy sohalarga ega bo'lgan murakkab asarlari bilan tanishish mavjud.

Shuningdek, biz ikkinchi sinfda o'rganishni boshlagan Chaykovskiyning ishi haqida gapirishimiz mumkin va o'quvchilar boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun tushunarli bo'lgan oddiy asarlarni tinglashni boshlaydilar, masalan, "Neapolitan qo'shig'i", "polka", "Nutcracker" baletidan marsh, bu bolalarni ertak atmosferasiga olib keladi, "o'yinchoq ovozi" yangi yil arafasida yillar.

"Nutcracker" baletidan valsni tinglab, talabalar vals harakatlarini bajarishlari mumkin (silliq, oqlangan qo'llar bilan yonma-yon, tanani silkitib, aylana va boshqalar) bu musiqa ularga qanchalik yaqin va tushunarli ekanligini ko'rsatish uchun. Jahon musiqa madaniyatining buyuk klassikasi. Kech kuzning zerikarli surati Chaykovskiyning "kuz" qo'shig'idagi odamning kayfiyatini aks ettiradi. Bu erda talabalar allaqachon mustaqil ravishda aniqlashlari kerak: uch qismli o'lcham bilan birlashtirilgan kichik uslub va sekin sur'at, qo'shiqqa o'ychan, qayg'uli xarakter beradigan monoton ritmik naqsh. Talabalar taqqoslash uchun qo'shiqning boshini hatto choraklarda kuylashni taklif qilsalar, nuqta bilan chorakning ifodali ma'nosini yaxshi his qilishadi (yo'q qilish usuli). Hamrohlik katta badiiy ahamiyatga ega. "Ijro etishning ekspressivligiga musiqani ongli ravishda idrok etish yordam beradi. Qayta tinglashda vazifa beriladi: pianino akkompimentini tinglash, bu erda oxirgi qismda ("siz erta tashrif buyurganingiz, kuz, bizga kelganingiz") har bir vokal ibora instrumental qismning ohangiga javob beradi. Qo'shiqni tinglaganingizdan so'ng, siz maktab o'quvchilaridan so'rashingiz kerak: qo'shiqdagi asosiy kayfiyat nima? Zerikish, tushkunlik, qayg'u. Qo'shiqning kirish qismini ijro eting, bolalardan so'rang-kirish orqali butun qo'shiqning kayfiyati, xarakteri qanday ekanligini ayta olasizmi? Qo'shiqning qaysi so'zlari kirish ohangida kuylanadi? Qo'shiqda qanday intonatsiyalar ifodali? Tasviriy?

O'quvchilar uchinchi sinfda Grig musiqasini o'rganish orqali ijodning odatiy, muhim xususiyatlarini topadilar. Shunday qilib, Ibsenning "Per Gyunt" dramasi musiqadan "Anitra raqsi" ni tinglab, talabalar savolga javob berishadi: musiqa bu rasmda nimani ifodalaydi va nimani tasvirleydi? Talabalar parchalarni tinglashadi: Anitranning o'ziga xos obrazi bilan bog'liq mavzular, uning har uch qismida o'zgarib turadigan raqsi va doimiy ravishda o'zgarmas shaklda takrorlanadigan mavzu — Per Gyuntning qattiq, ona yurtiga bo'lgan intilishini etkazish. Yigitlar asarda raqs va rondga o'xshash rivojlanishni his qilishlari muhimdir. Shuningdek, ular o'ylab, savollarga javob berishdi: musiqa ushbu musiqiy rasmda nimani ifodalaydi va nimani tasvirleydi? Asosiy mavzu nima? Anitranning ohangi qanday

boshqacha eshitaladi? Nega Per Gyuntning mavzusi o'zgarmaydi? Klassik bastakorlarning ko'plab asarlari bilan bolalar asta-sekin, bosqichma-bosqich tanishadilar. Shu munosabat bilan o'zbek xalq kuylari qiziq: "Farg'onacha". «Qashqarcha». «Chamanda gul». O'zbek kompozitorlarining "G'ildiragim" qo'shiqlari. T.Baxramovning she'rlari, sh.Ermatov musiqasi, "o'naylik", I.Akbarov musiqasi, "qiziqarli yurish" musiqasi N. Narxodjayev va boshqalar.

Maktab o'quvchilarini musiqiy idrok etish jarayonida musiqiy bilimlarni olishning turli xil didaktik usullarini kiritish kerak. Qo'shiq, raqs va marsh simfoniya, balet va opera tomonidan taqdim etilgan jiddiy musiqa janrlariga kirishning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Musiqa elementlari va musiqiy ekspressivlik vositalari to'g'risida bilimlarni namoyish etish uchun talabalar musiqiy klassikadan tinglangan asarlardan olingan taassurotlarni umumlashтира olishlari, shakl ichidagi rivojlanish tamoyillari va u yoki bu tasvirning intonatsion xarakteristikasi usullarini boshqarishga yordam beradigan xulosalar chiqarishlari kerak.

Xulosa qilib, biz jahon musiqiy klassikasini tegishli idrok etishga qaratilgan musiqiy rivojlanishning pedagogik jarayonini to'g'ri tashkil etish muhimligini ta'kidlashimiz kerak. O'qituvchi "musiqa madaniyati o'qituvchisi kasbining mohiyati va ijtimoiy ahamiyatini tushunishi, olingan bilimlardan turli xil kasbiy faoliyat turlarida foydalanishi, fikrlash madaniyatiga ega bo'lishi, musiqa san'ati va pedagogikadagi yangi tendentsiyalardan xabardor bo'lishi, musiqa san'ati bilan bog'liq sohalarda harakat qilishi kerak".

References:

1. Trigulova, A. X. (2021). Formation Of The Cognitive Activity Of 5-Class Secondary School Students With The Familiarity Of The Instruments Of The Symphony Orchestra. Экономика и социум, (4-1), 428-431.
2. Trigulova, A. (2022). Uzbek Opera In A Music Lesson In A Comprehensive School And Its Role In The Development Of Cognitive Activity Of Students. Академические исследования в современной науке, 1(15), 229-236
3. Тригулова, А. Х. Предмет «Современная зарубежная музыка» и его значение в профессиональной подготовке магистров педагогических вузов / А. Х. Тригулова. —// Молодой ученый. — 2017. — № 16 (150). — С. 510-512.
4. Trigulova, A. K., & Konurova, L. (2019). Creativity Of Pi Chaykovsky In Musical Culture Lessons In A General Educational School. Экономика и социум, (3), 68-70.